

Модул Б: ВИСТА: Общочилищен подход (ОУП)

Част Б6: Справяне с недисциплинираността и деструктивното поведение

Росарио Ортега, Росарио дел Рей, Хавиер Ортега - Ривера и
Клер Монкс
Испания

Цели на част Б6

- Да се проучат и разберат различните проблеми, свързани с междуличностните взаимоотношения, които се появяват в училищата и класовете и които представляват потенциален риск за възникване на инциденти, свързани с насилие в училище.
- Да се разграничи междуличностния конфликт от липсата на дисциплина и деструктивното поведение.
- Да се изгради разбиране относно образователните стратегии, които са в състояние да предотвратят тези проблеми
- Да се усвоят необходимите качества като самочувствие и вяра в собствените сили, за да бъдат подходящо разрешени подобни проблеми.
- Да се помисли за различни възможности за преподаване в отговор на тази нова и различна реалност.

Умения, които фасилитаторът ще развие в тази част

Знание и разбиране относно:

- разликата между насилието в училището като явление и други явления, които способстват за увеличаване на риска от насилие и които по някой път се припознават с него.
- образователни интервенции, които се препоръчват, за да не ескалират тези проблеми до насилие.
- стратегии за справяне с междуличностния конфликт, недисциплинираността и деструктивното поведение.

Личните качества и атрибути включват:

- критично и мислене и отношение при анализа на конфликта, липсата на дисциплина, деструктивното поведение и проблемите, свързани с ниската мотивация.
- поемане на активна роля при работа в пленарните групи
- възприемане на конструктивна позиция, когато други участници имат различни мнения.
- адаптиране на познанието, придобито по време на тази част, към специфичния контекст на местата, където участниците работят професионално.

Литература за предварително четене

- Cotton, K. (2001). Schoolwide and classroom discipline. *School Improvement Research Series*. Northwest Regional Educational Laboratory.
Източник- <http://www.nwrel.org/scpd/sirs/5/cu9.html>, 3 май 2006г.
- Calouste Gulbenkian Foundation. (1995). *Children and violence: Report of the Commission in Children and Violence convened by the Gulbenkian Foundation*. London: Author.
- del Rey, R., Sánchez, V., & Ortega, R. (2004). Resistencias, conflictos y dificultades de la convivencia. In R. Ortega & R. del Rey (Eds.), *Construir la convivencia* (pp. 193-203). Barcelona: Edebé.
- Scherer, M., Gersch, I., & Fry, L. (1992). *Meeting disruptive behaviour*. London: Routledge.
- Skiba, R.J. & Peterson, R.L. (2000). School discipline at a Crossroads: From Zero Tolerance to Early Response. *Exceptional Children*, 66, 335-347.

Обобщение на съвременното мислене и знание относно справянето с недисциплинираността и деструктивното поведение

В последното десетилетие има увеличен изследователски интерес към агресивното поведение в училищата. Изследователите подчертават това като проблем за училищата и за всички деца, във всяка възрастова група, включително и в предучилищна възраст (например, Monks, Smith, & Swettenham, 2003; Ortega & Monks, 2005; Perren & Alsaker, 2006). В някои страни образователните програми биват разработвани по такъв начин, че адресират проблемите на тормоза и насилието в училището, като това се отразява в местните и национални образователни политики, които се въвеждат срещу насилието в училищата (Smith, 2002). Повечето от тези образователни политики фокусират вниманието върху превенцията посредством подобряване на климата в училище и взаимоотношенията между всички членове на училищната общност (виж част А1). За да се осъществи тази цел е важно да се разбере училището като един сложен контекст на междуличностни отношения. Понякога възникват проблеми сред членовете на училищната общност (например учителите, учениците, семейството) и те могат да способстват за появата на инциденти на насилие в училищата. За тази цел е много важно да се знае и да се разбере какви видове проблеми могат да съществуват в нашите училища и какви са начините те да бъдат разрешавани и предотвратявани и да не се стига до насилие.

Научната литература често обръща внимание на три важни проблема, които могат да бъдат свързани с насилието в училищата, най-вече междуличностните конфликти, проблемите, свързани с дисциплината и проблемите, свързани с деструктивното поведение (Cotton, 2001; Dwyer, Osher, & Warger, 1998; Elliot, 1991; Gottfredson, Gottfredson & Hybl, 1993; Lawrence, Steed, & Younith, 1977; McManus, 1995; Ortega, 1998; Skiba & Peterson, 1999, 2000). Когато тези проблеми засегнат училищата се наблюдава чувство на тревога сред учителите. Всекидневният живот в

училищата става по-труден и поведенческите проблеми като например липсата на мотивация се смесват с академичните проблеми. Когато такива неща се случват в училищата е много лесно да разберем трудността при анализирането на истинската причина за всички тези проблеми, които учителите споменават. Вместо да търсим причините, понякога е по-добре да се концентрират всички усилия за намиране на разрешения на тези проблеми. Нещо повече, както забелязват Смит, Ригби и Пеплър (Smith, Rigby and Pepler, 2004), важно е да се започне да се разрешават тези проблеми от момента, в който децата започват училище или са в предучилищна възраст и това да продължава през целия училищен период. Начинът, по който тези междуличностни и поведенчески проблеми ще бъдат разрешени, ще зависи от нивото на развитие, на което се намират децата. Ние мислим, че е възможно да се работи с учениците във всяка една възраст, когато става реч за конфликти, липса на дисциплина или деструктивно поведение.

Първата стъпка при адресирането на конфликта, липсата на дисциплина и деструктивните проблеми е много точна и ясна - те да бъдат разграничени един от друг, защото причините, последствията и интервенцията ще бъдат различни в зависимост от различните случаи. Един от основните принципи, за да функционира една интервенция в образователната система, е ситуацията или поведението, върху които ще бъде фокусирана тази интервенция да бъдат точно определени. Тази първа крачка, която в много случаи може да изглежда ясна, в случаите на насилие в училище определено е една трудна задача, която може да бъде сбъркана с други явления, които се случват в клас и това, че те могат да представляват риск за насилническото поведение на ученика, ние не бихме могли да ги определим като насилие. Също така тези поведенчески проблеми в клас могат в много случаи да бъдат свързани с произхода на насилието в училище. Нашата цел е да се направи тази обучителна сесия по-динамична и в това обучение ние разискваме разликите между конфликт, дисциплина, недисциплинираност и деструктивно поведение.

Конфликт

Конфликтът е присъщ за социалният живот на човешките същества, тъй като в много случаи нашите интереси и личностни позиции, свързани с дадена нужда, ситуация, обект или намерение влизат в противоречие с интересите и позициите на други. По наше мнение и според мнението на други тази ситуация на противопоставяне може да се разреши посредством мирни средства – диалог или преговор. Но в същото време има случаи, в които конфликтът не може да бъде разрешен посредством диалог и преговор и средствата, които използваме в такива случаи са агресивното поведение. Тогава конфликтът може да се счита като рисков фактор за появата на насилие в училище (del Rey, Sánchez, & Ortega, 2004; Ortega, 1998).

Затова конфликтът може да се счита като противостоящ елемент на формирането и липсата на социални взаимодействия, тъй като когато сме поставени пред ситуации, където нашите интереси са засегнати, ние

можем да разрешим конфликта посредством различни средства: преговор или противопоставяне. В този случай конфликтът сам по себе си не е негативно явление, а точно противоположното - той може да се превърне в начална точка за развитие на личностните и социални умения на учениците, но тогава, когато на тях им се преподават адекватните умения, за да се справят със своите собствени конфликти. С други думи казано, конфликтът трябва да бъде считан като една възможност за съвместно развитие в посока на разбиране, основаващо се на взаимно уважение. За да съществува добър изход от конфликта, не е необходимо винаги двете страни да реагират незабавно или едната от тях да отстъпи и да се съгласи с другата. Добрият начин на разрешение на един конфликт също се базира на това, че не е непременно необходимо за когото и да било да отстъпва, за да бъде разрешен конфликта. Разрешението на конфликта трябва да бъде намерено посредством диалог и преговори. Да се знае как да се разговаря с другите относно различни интереси е вече предимство в конфликтната ситуация и дори и да не се постигне консенсус, достатъчен е само факта, че се използват мирни средства, чрез които да бъдат разрешени различията. В обобщение, не е необходимо винаги да сме съгласни с даден човек.

От друга страна ние трябва да сме наясно, че в много случаи учениците разрешават своите конфликти, използвайки насилие, тъй като те вече са разбрали, че най-добрият начин, по който споровете с връстниците могат да бъдат разрешени, е чрез използване на агресивно поведение. С една дума, най-силният и социално най-подготвеният индивид се налага върху другия в случаите на конфронтация. И точно в този момент конфликтите могат да провокират насилие, тъй като учениците се учат да разрешават различия, използвайки агресия. Важно е да се разбере, че конфликтът сам по себе си не е негативен, а формите чрез които той бива разрешен, може да бъдат негативни.

Дисциплина

За да се анализира дисциплината, трябва да се научи повече за конфликтите и поведенческите проблеми, които съществуват в училище и как те са свързани с реда и контрола. По принцип е възможно да бъдат идентифицирани два начина за обяснение на дисциплината, в зависимост от главната цел: контрола или обучението на учениците. При първата цел дисциплината се счита като необходимост за контролиране на поведението на ученика (учителите искат учениците да седят тихо и мирно в час) или за нуждата да бъде установен контрол като необходимо условие за обучението в час (необходим е ред, за да се осъществи процеса на преподаване и усвояване на знанията). При втората цел дисциплината се счита като средство за насърчаване на обучението на учениците. Тоест, с други думи казано начинът, по който се борави с дисциплината научава учениците как да се държат, учи ги на ценности и как да се справят с проблемите. По този начин, в зависимост от вида на дисциплинарните мерки, използвани в клас, може да се насърчат различни процеси по отношение на развитието и обучението на учениците.

Използването на дисциплината като контролираща мярка се трансформира в установяването на норми и правила от страна на възрастните за коригиране на поведението на учениците, както и за приложението на санкции, когато тези правила не се съблюдават. От друга страна, посредством дисциплината като форма на обучение, се изграждат във всеки един индивид ред и контрол като част от процеса на развитие на тяхната възможност за критично мислене, като дисциплината се търси в качеството ѝ на средство, улесняващо този процес на развитие. С други думи казано – докато едната гледна точка се основава на външния контрол на поведението, то другата го разглежда като част от вътрешния процес.

От тази гледна точка и посредством сливането на различните подходи, ние определяме училищната дисциплина като комплексно явление от инструментален характер, което преследва две цели, т.е. както реда, така и контрола на поведението на членовете на училищната общност, основно на учениците, за което са необходими образователни стратегии.

Нещо повече – дисциплината търси необходимите условия, чрез които да се установи процеса на предаването и усвояването на знанията, включително и обучението по социален морал, за да се осигури социалната интеграция по един отговорен, критичен и цивилизован начин.

Недисциплинираност

Сложността на анализа на дисциплината се губи, когато се занимаваме с недисциплинираността в училище. Недисциплинираността се отнася до поведението на учениците, които не се съобразяват с и не съблюдават нормите и правилата за контрол и ред. За това недисциплинираността е индивидуалното поведение на даден ученик, който нарушава нормите на поведение. Научната литература, която разглежда недисциплинираността, идентифицира два типа основни причини: от една страна, такива, които са свързани с индивида, и от друга страна такива, които се свързват с динамиката на групата.

Причините, които са свързани с индивида, изучават характеристиките и индивидуалните обстоятелства около всеки един от учениците, които нарушават правилата и нормите на поведение в клас. Сред най-важните фактори, на които ние се натъкнахме, са липсата на мотивация, ниското самочувствие, ниското ниво на когнитивно развитие, което не е приемливо за изискванията за себеконтрол като част от системата за дисциплина, нестабилна семейна обстановка и последно, ниското качество на средата, в която живее ученика.

Причините, които са свързани с динамиката на групата, анализират дисциплината от системна гледна точка, като определят порочния кръг на недисциплинираността (Lawrence, Steed & Younith, 1977). Тези автори твърдят, че инцидентите на недисциплинираност генерират чувство на безпокойство у учителя, който реагира посредством упражняване на

повече контрол, което на свой ред носи потенциалната заплаха учениците да повтарят своите недисциплинирани прояви. Друг ключов елемент от груповата динамика са лошите връзки между учителите в учебното заведение, защото между тях може да не съществуват ясни договорености относно мерките за дисциплина. Учениците не знаят как да се държат и в допълнение, в някои случаи те се възползват от тези различия, като провокират допълнително конфронтацията между учителите, които от своя страна въвеждат повече контрол или по-големи различия при употреба на мерките за контрол. Друг фактор на груповата динамика е липсата на подготовка на учителя да се справя с дисциплината в клас (Barrett & Davis, 1995; Pilarski, 1994), особено при новите учители (Emmer, 1994; Kearney, Plax, Sorenson, & Smith, 1988) справянето с проблемите на недисциплинираното поведение е въпрос на авторитет, което допълнително усложнява проблема.

Връзката между дисциплината и недисциплинираността

Научните изследвания на дисциплината показват, че в повечето случаи учителите използват наказанието и санкциите в отговор на ситуации, където дисциплината е нарушена (Skiba & Peterson, 1999). Грубият отговор (изгонване или наказание) провокира повече агресия и неспазване на правилата и случаите на неспазване на дисциплината от страна на учениците се увеличават. Използването на наказателни мерки в отговор на недисциплинираността не е предпоставка и не води до по-голям контрол и ред в клас, тъй като се увеличава разликата в съотношението на силата между учител и ученици. Тази голяма разлика провокира авторитарен климат вътре в клас и резултатът е повече конфликти между учителя и учениците. В някои случаи дисциплинарните санкции се използват преди появата на проблемите. Например, някои училища в Америка са разработили план за максимален контрол над учениците посредством въведените мерки за сигурност при влизане в училищата (Dwyer, Osher, & Warger, 1998; Skiba & Peterson, 2000). По този начин те подсилват и разширяват околната среда на учебните заведения. Има метални детектори, видео и телевизионни камери, полицейски служители и т.н., но досега такива повишени мерки за контрол не са показали ефективност в борбата с насилието, недисциплинираността и деструктивното поведение в тези учебни заведения.

Деструктивно поведение

Деструктивното поведение е поведение на група ученици в клас, което спъва нормалното развитие на класа. Видовете поведения, които могат да се считат за деструктивни, варират от липсата на сътрудничество, неподчинението и провокацията, до агресията (Tattum, 1989). Такива видове поведение по принцип се отразяват на обучителния процес в час., т.е. на академичните задачи (Ortega & del Rey, 2001). Учителят не може да преподава и учениците не могат да учат. Това означава, че деструктивното поведение става академичен проблем в класа, където съществува. От друга страна, то също така има и негативен ефект върху дисциплината, тъй като деструктивното поведение е престъпване на нормите и правилата на поведение в клас и на учителя му трябва време,

за да го контролира. Това означава, че в много случаи учителят увеличава дисциплинарния контрол. В много случаи произходът на проблемите на деструктивното поведение е липсата на мотивация от страна на ученика да учи. Ако едно дете или подрастващ няма никакъв интерес към това, което прави в час, и има още 5 или 6 часа до края на заниманията, това означава че се измислят неща, с които да се занимават през това време. Обикновено тези форми на занимания провокират безпокойство у учителите, както и при другите ученици, не само защото не се взема участие в процеса на обучението, а защото те обикновено негативно засягат процеса на предаване и приемане на знание.

Целта на тази част е да развие по-голямо разбиране за междуличностните конфликти, липсата на дисциплина и деструктивното поведение в училище и да се помисли върху начините за интервенция.

Отговорности на фасилитаторите на тази част

Вашите задачи в тази част са:

- да се изпрати на всички участници информация за това кога и къде ще се проведе сесията и детайли относно необходимата предварителна литературна подготовка
- да се прочете текста от тази част, както и бележките на фасилитаторите
- да се планира сесията така, че да се отговори на нуждите на участниците
- да се осигурят предварително всички необходими материали и литературни източници, чрез фотокопиране и т.н.
- да се ръководи сесията и всички упражнения

Последователност на упражненията в част Б6

По същия начин както в част А1 ще се правят различни упражнения и за това ние молим за активно участие и сътрудничество участниците. Тази последователност разглежда процеса на предаване и усвояване на знания като социална конструкция. За да се поддържа този вид учене, ние предлагаме участниците да започнат с индивидуалните задачи и да продължат с работа съвместно в малки групи. Това ще бъде последвано от пленарна сесия, която ще даде възможност на участниците да споделят заключенията, направени в малките групи с всички участници в голямата пленарна сесия. Най-накрая фасилитаторът ще завърши частта с обобщение на работата. Тази част представлява един ден обучение плюс почивките.

Упражнение 1 Да поговорим със себе си (30 мин.)

Цел

- Да се улеснят участниците да идентифицират поведенческите проблеми, които могат да бъдат открити в училищата и в класните стаи и които носят потенциален риск за възникване на насилие.

Материали

Тетрадки
Писалки

Начин на действие

Помолете всеки един участник да помисли за и да запише два-четири примера на проблемно поведение, на което е станал свидетел в училище или в клас и което поведение може да бъде рисков фактор за възникване на насилие. Помолете участниците да идентифицират вида на поведението от всеки пример - междуличностен конфликт, липса на дисциплина или деструктивно поведение. Помолете участниците детайлно да документират тези примери (къде и кога са се случили, мястото, кой е бил въввлечен, какво се е случило впоследствие), тъй като това ще улесни следващата задача както в малката, така и голямата (пленарната) група. Ако някой се затруднява, фасилитаторът може да даде насоки. Например, той може да попита: "Какво правят вашите ученици, за да прекъснат учебния процес или да провокират учителя и своите съученици, което ви кара да се чувствате объркан/а или обиден/а?"

Анализ на резултата

Виж упражнение 5

Упражнение 2 Да говорим и да творим с другите (90 мин.)

Цел

- Да се улеснят учителите да идентифицират характеристиките на поведенческите проблеми в училище и причините защо тези проблеми могат да съставляват потенциален риск за възникване на насилие.
- Да се разграничат конфликта, липсата на дисциплина и деструктивното поведение

Материали

Помощно средство 1 *Поведенчески проблеми, основни характеристики и рискове*

Прожекционни транспаранти

Флумастери

Начин на действие

Групите от участниците могат да бъдат съставени от 4 или 5 души, но се препоръчва тези участници да не са колеги от едно учебно заведение или да нямат много общи неща помежду си, за да може работата да бъде по-ползотворна. Изчислете колко малки групи могат да бъдат сформирани въз основа на броя на всички участници. Например, ще имате 6 групи по 5 участници в група, ако общият брой на участниците е 30. Вие трябва да номерирате участниците от 1 до 6 и тогава, след като всеки получи своя номер, ги помолете да сформират група с другите участници със същия номер. Помолете всеки участник на свой ред да сподели резултатите от своята индивидуална работа, включително и етикетите, които той или тя е поставил на всеки поведенчески проблем, с останалата част от тяхната група. Всеки един от другите участници трябва да напише дали е съгласен с начина, по който тези етикети са

поставени. След като всичките членове на групата са споделили своята индивидуална работа, след около 30 мин. те ще трябва да разискват характерните черти на всеки един пример и да се опитат да съставят списък с поведенчески проблеми, които могат да доведат до насилие в училище, както и защо се предполага, че съществува такъв риск, като се използва помощно средство 1 *Поведенчески проблеми, основни характеристики и рискове*.

Участниците трябва да се окуражат да се предизвикват един друг в случай, че не са съгласни с начина, по който друг участник е определил даден поведенчески проблем. В този момент ще бъде добре, ако групата си избере координатор, който да представи тяхната работа по време на пленарната сесия. Този координатор ще запише всичко в детайли и ще направи презентация по-късно в пленарна сесия. Ако е възможно, ще бъде полезно да се използват транспаранти и флумастери, с които да се пише върху тях, за да може всяка група да направи своя таблица върху транспаранта и да я покаже по време на пленарната сесия.

Анализ на резултата

Виж упражнение 5.

Упражнение 3 Да се противопоставим на поведенческите проблеми със стратегии за превенция (60 мин.)

Цел

- Да се мотивират участниците да помислят критично относно различните стратегии за справяне с вътрешноличностните конфликти, деструктивното поведение и недисциплинираността.

Материали

Завършените работни страници от упражнение 2 и помощно средство 2 *Поведенчески проблеми и стратегии за превенция*

Начин на действие

Като се вземат попълнените работни страници от упражнение 2, това упражнение продължава работата на малките групи. Имайки предвид поведенческите проблеми, идентифицирани в упражнение 2, помолете всяка група да идентифицира коя стратегия или различни стратегии ще бъдат ефективни, за да се адресира и / или предотврати всяко едно проблемно поведение, и помолете участниците да запишат тези неща, използвайки помощно средство 2 *Поведенчески проблеми и стратегии за превенция*. Мотивирайте групите да помислят за повече възможности и стратегии, които могат да се приложат на ниво класна стая, училище, учител, организация, правителство. Координаторът във всяка малка група трябва да добави тези заключения върху транспаранта от упражнение 1 за презентация в пленарната сесия.

Анализ на резултата

Виж упражнение 5.

Упражнение 4 Да споделим и доразвием нашето познание, идеи и ценности (90 мин)

Цел

- Да се даде възможност участниците да дискутират относно различните поведенчески проблеми, които представляват риск за насилието в училище
- Да се даде възможност участниците да дискутират относно ролята на образователните стратегии, които са на разположение за справяне с такъв вид проблеми.

Материали

Шрайб-проектор

Начин на действие

Фасилитаторът трябва да организира малките групи така, че всеки един от техните координатори да се намира пред всички участници, тъй като това упражнение представлява телевизионен дебат относно различните видове проблемно поведение, които представляват потенциален риск за възникване на насилие. Всеки един от координаторите излага заключенията, направени в малките групи. Когато свършат всички, фасилитаторът (в качеството на водещ) дава началото на дебат по повдигнатите въпроси, като посочва съгласията и несъгласията, и всички трябва да се присъединят към тази дискусия. В допълнение на тези дискутирани въпроси, които произтичат от разговорите, водени в малките групи, дебатът трябва да включва и дискусия относно ролята на образователните мерки по посочените проблеми, както и относно методите за интервенция, адресирани към и целящи да предотвратят риска от насилие в училище. Всеки координатор разполага с около 10 минути, за да обясни работата в групата и останалото време се посвещава на дебата. Фасилитаторът трябва да засече не повече от 10 мин. за всеки координатор за презентация на съвместната работа, за да може впоследствие да се изкажат колкото се може повече участници. Ако някой от участниците не желае да вземе участие, то координаторът, ако бъде помолен от фасилитатора, може да даде обяснение и да обоснове заключенията и да попита другите участници дали са съгласни. Фасилитаторът трябва да поведе дискусията по такъв начин, че да бъдат засегнати не един, а множество въпроси, които се явяват предпоставка за възникването на насилие в училище. Фасилитаторът трябва да осигури завършека на сесията с дискусия относно най-подходящите мерки за интервенция спрямо рисковите фактори, водещи до насилие. В подкрепа на това, фасилитаторите могат да използват презентационните слайдове от упражнение 4.

Анализ на резултата

Виж упражнение 5.

Упражнение 5 Да се консолидира смисъла (Анализ на резултата) (60 мин.)

Цел

- Да се представи синтезирано обобщение на поведенческите проблеми, които съдържат риск за проява на инциденти, свързани с насилие; техните характеристики, защо и какви са причините те да представляват риск и различните стратегии за справяне с тези рискови фактори.
- Да се анализира работата по тази част

Материали

Шрайб-прожектор

Помощно средство 3 Презентация (или презентация на фасилитатора) отпечатана на прожекционни листове

Начин на действие

По време на това упражнение фасилитаторът представя презентацията от Помощно средство 3 Презентация или тази, която участниците сами са подготвили. Важно е фасилитаторът да синтезира резултатите, като споменава примерите, очертани по време на общата работа и дебата и прави връзки с теоретичните въпроси, повдигнати в литературата за предварително четене и в обобщението. След презентацията участниците имат възможността да поставят въпроси за дискусия, да отправят забележки и коментари във връзка с презентацията и резултатите от упражненията.

References

- Barrett, E. R., & Davis, S. (1995). Perceptions of beginning teachers' inservice needs in classroom management. *Teacher, Education and Practice*, 11(1), 22-27.
- Cotton, K. (2001). Schoolwide and classroom discipline. *School Improvement Research Series*. Northwest Regional Educational Laboratory. Retrieved May 3, 2006, from <http://www.nwrel.org/scpd/sirs/5/cu9.html>
- del Rey, R., Sánchez, V., & Ortega, R. (2004). Resistencias, conflictos y dificultades de la convivencia. In R. Ortega & R. del Rey (Eds.), *Construir la convivencia* (pp, 193-203). Barcelona: Edebé.
- Dwyer, K., Osher, D., & Warger, C. (1998). *Early warning, timely response: A guide to safe schools*. Washington, DC: Department of Education.
- Elliot, J. (1991). *Action research for educational change*. Buckingham: Open University Press.
- Emmer, E. T. (1994). Towards an understanding of the primacy of classroom management and discipline. *Teaching Education*, 6(1), 65-69.

- Gottfredson, D. C., Gottfredson, G. D., & Hybl, L. G. (1993). Managing adolescent behavior: A multiyear, multischool study. *American Educational Research Journal*, 30, 179-215.
- Kearny, P., Plax, T. G., Sorenson, G., & Smith, V. R. (1988). Experienced and prospective teachers' selections of compliance-gaining messages for "common" student misbehaviours. *Communication Education*, 37, 150-164.
- Lawrence, J., Steed, D., & Younith, P. (1977). *Disruptive behaviour in a secondary school. Educational Studies, Monograph 1*. London: University of London, Goldsmiths College.
- McManus, M. (1995). *Troublesome behaviour in the classroom*. London: Routledge.
- Monks, C. P., Smith, P. K., & Swettenham, J. (2003). Aggressors, victims and defenders in preschool: Peer, self and teacher reports. *Merrill-Palmer Quarterly*, 49, 453-469.
- Ortega, R. (1998). ¿Índisciplina o violencia? El problema de los malos tratos entre escolares. *Perspectivas*, XXVIII(4), 645 - 659.
- Ortega, R. & del Rey, R. (2001). Aciertos y desaciertos del Proyecto Sevilla Anti-violencia Escolar (SAVE). *Revista de Educación*, 324, 253-270.
- Ortega, R., & Monks, C. P. (2005). Agresividad injustificada entre preescolares: un estudio preliminar. *Psicothema*, 17, 453-458.
- Perren, S., & Alsaker, F. D. (2006). Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, 45-57.
- Pilarski, M. J. (1994). Student teachers: Underprepared for classroom management? *Teaching Education*, 6(1), 77-80.
- Skiba, R. J., & Peterson, R. L. (1999). The dark side of zero tolerance: Can punishment lead to safe schools? *Phi Delta Kappa*, 80, 372-382.
- Skiba, R.J., & Peterson, R.L. (2000). School discipline at a crossroads: From zero tolerance to early response. *Exceptional Children*, 66, 335-347.
- Smith, P. K. (2002). *Violence in schools: The response in Europe*. London: RoutledgeFalmer.
- Smith, P. K., Rigby, K., & Pepler, D. (Eds.). (2004). *Bullying in schools: How effective can interventions be?* Cambridge: Cambridge University Press.
- Tattum, D. P. (1989). *Disruptive pupil management*. London: David Fulton Publishers.

Further reading and additional materials

Books and Articles

- Damsgård, H. L. (2003). *Med åpne øyne. Observasjon og tiltak i skolens arbeid med problematferd*. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.
- Deur, J. L., & Parke, R. D. (1970). Effects of inconsistent punishment on aggression in children. *Developmental Psychology*, 2, 403-411.
- Ekstrom, R.B., Goertz, M. E., Pollack, J. M., & Rock, D. A. (1986). Who drops out of high school and why? Findings from a national study. *Teachers College Record*, 87, 357-73.
- Hristov, N. (2002). *Children at Risk*, Sofia.
- Христов, Н. (2002). *Децама в риск*, София.

- House, A. (2005). *Managing challenging behaviour*. Ofsted: London.
http://www.parentscentre.gov.uk/_files/D560E97E737C5AD26907F24B27D7A4F2.pdf
- Luiselli, J. K., Putnam, R. F., Handler, M. W., & Feinberg, A. B. (2005). Whole-school positive behaviour support: Effects on student discipline problems and academic performance. *Educational Psychology, 25*(2–3), 183–198.
- Marchesi, A. (2001). Los alumnos con escasa motivación para aprender, en A. Marchesi, C. Coll y J. Palacios. *Desarrollo psicológico, vol. 3*. Madrid: Alianza.
- Midthassel, U. V. & Bru, E. (1998). *Håndbok i klasseledelse*. Stavanger, Høgskolen i Stavanger, Senter for atferdsforskning.
- Mirazchiiski, P. (2004). 'Calculation of Risk', *Social Education, 4*, 15-20.
- Миразчийски, П. (2004). 'Оценка на риска', *Обществено възпитание, № 4*, 15-20.
- Nordahl, T. (2005). Læringsmiljø og pedagogisk analyse En beskrivelse og evaluering av LP-modellen. Oslo: Rapport 19/05, NOVA.
- Ortega, R., & del Rey, R. (2003). *La violencia escolar. Estrategias de prevención*. Barcelona: Graó.
- Osler, A. (2000). Children's rights, responsibilities and understandings of school discipline. *Research Papers in Education, 15*(1), 49-67.
- Oswald, K., Safran, S., & Johanson, G. (2005). Preventing trouble: Making schools safer places using positive behavior supports. *Education & Treatment of Children, 28*, 265-279.
- Pancheva, E. (2002). 'Alternative Models of Work with Children with Deviant Behaviour', *Social Education, 1*, 43-45.
- Панчева, Е. (2002). 'Алтернативни форми на работа с деца с девиантно поведение', *Обществено възпитание 1*, 43-45.
- Psunder, M. (2005). Identification of discipline violations and its role in planning corrective and preventive discipline in school. *Educational Studies, 31*, 335-345.
- Rangelova, G. (2005). Student Teams for Prevention, *Social Education, 3*, 4-7.
- Рангелова, Г. (2005) 'Ученически екипи за превенция', *Обществено възпитание, 3*, 4-7.
- Samuelsen, A. S. (in press). Lærerefokus i klasseromsobservasjon. *Norsk skolepsykologi*.
- Thoms, P. W. (1998). Preventing and responding to school disruption and violence. *Recommendations and guidelines of the Vermont Taskforce on School Violence*. Vermont Department of Education
http://www.state.vt.us/educ/new/pdfdoc/pgm_safeschools/pubs/school_violence_98.pdf
- Tinnesand, T. (in press). *Tiltaksutvikling basert på forståelse og kunnskap. Analysemodeller som stimulerer reflekstive læreprosesser*. Statped's skriftserie.
- Vaaland, G. S. (Ed.). (2003). *Høyt spill om samspill: å snu vanskelige klasser*. Stavanger, Senter for atferdsforskning, Høgskolen i Stavanger.

Websites

<http://www.teachernet.gov.uk/wholeschool/behaviour/exclusion/gettingitright/>

http://www.state.vt.us/educ/new/html/pgm_safeschools.html

http://sitc.education.ed.ac.uk/Dealing_With_Disruption/

Помощно средство 1 Поведенчески проблеми, основни характеристики и рискове

<p>Проблеми</p>	<p>Причини те да се превърнат в рисков фактор за възникване на инциденти на насилие</p>
<p>Липса на мотивация</p>	<p>Когато учениците не са мотивирани да учат и прекарват часове наред в клас, те могат да използват насилие, за да попречат на нормалното развитие на учебната дейност</p>
<p>Неразрешени конфликти</p>	<p>Неразрешените индивидуални конфликти в училище може да ескалират до насилие, защото малките недоразумения могат да се превърнат в големи. Поради тази причина комуникацията и диалога стават все по-трудни за осъществяване и вероятността от насилие нараства.</p>
<p>Деструктивно поведение</p>	<p>Понякога традиционните или монотонните дидактични методи са причината за девиантно поведение, което може да стане причина за възникване на насилие в училището.</p>
<p>Липса на дисциплина</p>	<p>Правилата са необходими в училищната общност и трябва да се знаят и да се приемат от всички. Когато учениците не разбират причините за въвеждането на някои специфични правила, то те биха били склонни да ги пренебрегват. Такива ситуации също могат да станат причина за възникване на насилие в училище.</p>

Помощно средство 2 Поведенчески проблеми и стратегии за превенция

Поведенчески проблеми	Стратегии за превенция

Помощно средство 3 Презентация

За да се представят заключенията от сесията, фасилитаторът може да се възползва от следното ръководство, което обобщава работата, извършена в част Б6 .

Защо е важно да бъдат изяснени поведенческите проблеми в клас?

- Поведенческите проблеми са фасадата на други проблеми, които са разнородни по естество и обикновено са скрити
- Поведенческите проблеми имат разностранни причини и за това се нуждаят от различни начини за разрешаване
- Необходимо е да доминират теоретичните принципи, за да бъде успешна практиката
- Ако учителите не се противопоставят на поведенческите проблеми на учениците, те могат да се почувстват недоволни от процеса на образование, могат да изгубят своя ентузиазъм, да загубят подкрепа, да се чувстват депресирани, наред с други негативни последици

Какви са поведенческите проблеми, които можем да открием в класната стая?

- Поведенческите проблеми трябва да бъдат анализирани в контекста на междуличностните отношения
- Различните междуличностни отношения произхождат от училищната среда
  - o Между учителите
  - o Между учениците
  - o Между учениците и учителите
- Ако се фокусираме на последните две можем да срещнем :
  - o Конфликти
  - o Дисциплина
  - o Недисциплинираност
  - o Деструктивно поведение
  - o Насилие в училище

Какво представляват конфликтите?

- Конфликтът може да бъде конфронтация на интересите и позициите на двама или повече хора

- Конфликтите могат да бъдат разрешени по позитивен или негативен начин
- Позитивните или негативните начини на разрешение на конфликта са свързани с използването на диалог и преговор или агресия
- Позитивен е начинът, когато страните в конфликт имат възможността заедно да достигнат до едно разбиране или дефиниция относно връзката, която те имат. Благодарности, ако се използват :
  - Респект
  - Емпатия
  - Диалог
  - Преговори
  - Възможността да се отстъпи
- Негативен е начинът, когато една от страните или двете страни използват агресия за да разрешат конфликта
  - Ако анализираме агресията, то тя може да бъде:
    - Вербална или физическа
    - Изразена чрез налагане на мнение или критерии
    - Убеждение, че агресията разрешава конфликтите
    - и т.н..
  - Агресията предполага:
    - Незнание как по позитивен начин може да бъде разрешен конфликта
    - Неуважение към другите
    - Егоизъм
    - Налагане мнението си на други или тяхното нараняване
    - и т.н.

Какво е дисциплината ?

- Това е цялостен процес, който обхваща прилагането на норми и правила за контрол и ред в класната стая
- Дисциплината може да има две цели :
  - Ред и контрол на учениците
  - Обучение на учениците
- И двете цели имат за задача да установят необходимите условия в класната стая така, че учителят да е в състояние да преподава, а учениците да могат да усвояват знанията

Какво представлява недисциплинираността?

- Това е индивидуалното поведение на учениците, които потъпкват нормите на поведение.
- Има два основни типа причини:
  - Индивидуална
    - Изучаване на личностните характеристики и причините, поради които дадени ученици нарушават нормите и правилата на поведение в класната стая
    - Сред най-важните фактори са:
      - Липсата на мотивация
      - Ниско самочувствие
      - Ниво на когнитивно развитие, което не съответства на изискванията за себеконтрол
      - Нестабилна семейна среда
      - Ниско качество на околната среда, в която живеят учениците
  - Групова динамика
    - Един порочен кръг на недисциплинираност: проблемите, произтичащи от недисциплинираността, провокират злонамереност у учителите, които реагират посредством въвеждането на повече норми и правила и повече санкции
    - Незадоволителните взаимоотношения между учителите: не съществуват унифицирани критерии за норми и правила на поведение
    - Липса на подготовка на учителя: несигурността провокира учителя да налага повече норми и правила, за да контролира учениците

Какво представлява деструктивното поведение?

- Това е поведението на група ученици в час, което пречи на нормалната функция на класа
- Деструктивното поведение означава, че не е възможно да се преподава и учи в клас
- То е поведенчески проблем, но също така се превръща и в академичен проблем.
- Това означава, че учителите увеличават дисциплинарните мерки за контрол.
- Основната причина е липсата на мотивация при учениците.
- То не е агресия срещу учителя.

Защо конфликтът, недисциплинираността и деструктивното поведение могат да се превърнат в рискови фактори за появата на насилие в училище?

- Те означават влошаване на междуличностните отношения
- Повечето от тези проблеми се изразяват в агресивно поведение към другите
- Учениците се учат да използват агресията, за да получат това, което искат
- Насилието води до влошаване на *конвиценцията* в училище
- Учениците не се учат да решават проблемите си по един конструктивен и мирен начин
- и т.н.

Какви стратегии може да се използват, за да се разрешат тези проблеми?

- Конфликти:
  - Стратегиите могат да бъдат много различни една от друга, но това, което е важно, е че те целят да изградят и развият диалога, уважението и преговорите като средства за разрешаване на конфликти. Например:
    - Да се изгради групова динамика на сътрудничество, така че учениците да работят посредством диалога и преговорите
    - Да се провокират дебати в клас със социална и културна насоченост
    - Да се дискутира по теми, които са предложени от самите ученици
    - Да се формира училищен контекст, при който конфликтите могат да бъдат разрешавани по един социален начин. Трябва да бъдат установени много ясни правила така че тези ученици, които имат конфликт, да могат да го представят пред своите съученици и да получат тяхното мнение
    - Да се въведат програми за разрешаване на конфликти посредством медиация. В много от тези посреднически програми самите ученици са медиатори
- Дисциплина- Недисциплинираност :
  - Най-добрата стратегия, чрез която недисциплинираността може да бъде предотвратена, се базира на подобряване на дисциплината; с други думи, как ние въвеждаме добра система от норми и правила
    - Нормите и правилата трябва да бъдат ясни и недвусмислени
    - Учителите също трябва да проявяват уважение към нормите и правилата
    - Учителският екип трябва да се опита да съблюдава същите норми и правила, поне в тези класове, в които се сменят няколко учители

- Нормите трябва да бъдат ревизирани, така че да са подходящи за новите условия
  - Не трябва да се налагат повече норми и правила в отговор на проблеми, свързани с недисциплинираността
  - Учениците по различни начини и колкото се може повече трябва да участват при разработването на правилата и нормите.Участието не означава, че те трябва да определят всички правила. Учениците могат допълнително да допринесат за договаряне и адаптиране на второстепенните норми -тези, които не са основни
  - Учителите трябва да са сигурни, че самите ученици са съгласни със съответните санкции за всяко нарушено правило. Учениците обикновено са по-стриктни, отколкото учителите.
  - Санкциите не бива да варират от един ученик до друг: Санкциите трябва да бъдат определяни от недисциплинираното поведение, а не от личността на ученика
  - и т.н..
- Деструктивно поведение :
- Стратегиите за превенция на проблемите, свързани с деструктивното поведение, са ориентирани към решаване на проблемите, свързани с липсата на мотивация при учениците.За това ние препоръчваме:
    - Да се извърши анализ на това кой и защо не е мотивиран
    - Да се направи оценка дали начина на преподаване е мотивиращ, и преди всичко да се направи оценка на методологията, която учителите използват
    - Да се разбере какво биха се интересували да научат учениците
    - Да има повече свобода в учебния план
      - Да се дискутира съдържанието с учениците така, че те да се чувстват участници в процеса
      - Да се осмисли начина на усвояване на материала от страна на учениците като част от социалната действителност, в която те живеят
      - Да се елиминира съперничеството по време на усвояване на знанията
      - Да се използват поддържащи техники
    - На ниво ученици трябва да се работи върху:
      - Тяхното самочувствие
      - Тяхното ниво на възбуда
      - Техните атрибути за успех и провал
    - Да се предприемат дейности и задачи, които дават възможност на учениците да изявят своите възможности и компетенции